

Ασιάτες, Αμερικανούς κ.λπ., οπότε δεν έχουμε πια να κάνουμε με έργα ελληνικά αλλά πανανθρώπινα. Κι εδώ βρισκόμαστε μπροστά στην πραγματική "οικουμενικότητα", που δεν έχει καμιά σχέση ούτε με την Pax Romana ούτε με την Pax Americana, που είναι τυπικά ιδεολογήματα. Έτσι, από τον Σαίξπηρ ή τον Γκοίτε οι Έλληνες τραγικοί χρησιμοποιήθηκαν ως δίκη τους παράδοσι, με βάση αυτήν δημοσιογράφησαν το σπουδαιότερο έργο τους, ο Σαίξπηρ και ο Γκοίτε έγιναν με τη σειρά τους η "παράδοσι" για τους κατοπινούς θεωρητικούς κ.ο.κ.

Όμως θα πρέπει να σημειωθεί ότι βασικό στοιχείο που ξεχωρίζει στο έργο του καθενός τους είναι η "ελληνικότητα" για τους πρώ-

τους, η «γαλλικότητα» και η «γερμανικότητα» για τους επόμενους, η «γαλλικότητα» για τον Κλωντέλ κ.ο.κ. Εδώ θα ήθελα να προσθέσω ότι υπάρχει μια μελέτη του Nicolas Pevsner, γνωστού ιστορικού της τέχνης με σειρά σχετικών εκδόσεων (*Pelican History of Art, An Outline of European Architecture* κ.ο.κ.) με τίτλο *The Englishness of English Art* (Penguin Books 1956). Και φυσικά κανείς δεν διανοήθηκε να κατηγορήσει τον Pevsner για... επαρχιωτισμό. Κατηγορία που εκτοξεύεται συστηματικά από τους οπαδούς της "οικουμενικότητας" (Φραγκοκύπρια, Τσοουκάλας, εν προκειμένω Μαντάς κ.λπ.) σε όσους τολμήσαν να χρησιμοποιήσουν τους όρους "ελληνικότητα" ή "παράδοσι".

“ΕΥΒΟΪΚΑ” ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΑ ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Κώστας Σουέρεφ

Αρχαιολόγος

ΕΥΒΟΪΚΑ. L' Euboea e la presenza euboica in Calcidica e in Occidente. Atti del Convegno Internazionale di Napoli, 13-16 Novembre 1996 (a cura di M. Bats e B. d' Agostino). Coll. Centre J. Berard 16/AION Arch StAnt-Quaderno 12, Napoli 1998.

Στις 25 Αυγούστου 1995 η Ιουλία Βοκοτοπούλου, Πρώιταμένη της ΙΔΥΓ Γεωργίας, Προϊσταμένη και Κλασσικών Αρχαιοτήτων και Διευθύντρια του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, πέρασε στην αιωνιότητα, αφήνοντας στη μνήμη όσων την γνώρισαν την αείμηλη σφραγίδα της. Στις 15 Οκτωβρίου 1998 η Εφορεία της, ο Σύλλογος «Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης», το Centre Jean Berard και το Istituto Universitario Orientale της Νεάπολης, παρουσίασαν, τιμώντας τη μνήμη της, τον τόμο *Ευβοϊκά*, στην αίθουσα «Μ. Ανδρόνικος», στο Μουσείο που αυτή είχε διευθύνει για παραπάνω από δεκαπέντε χρόνια. Ο τόμος *Ευβοϊκά. Η Ευβοϊκά και η Ευβοϊκή παρουσία στη Χαλκιδική και τη Δύση* συγκεντρώνει τα Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στη Νεάπολη της Ιταλίας, το Νοέμβριο του 1996.

Το ενδιαφέρον για τους Ευβοϊκούς έγκειται στα φαινόμενα αποικισμού στο οποίο αυτοί ενεπλάκησαν, όπως αποδεικνύεται τόσο από τις αρχαίες πηγές όσο και από τα ανασκαφικά δεδομένα. Τα μεταπολεμικά χρόνια, η ανασκαφική δραστηριότητα στην Βορειοανατολική χώρα (Μένφι και Τορώλη), στην Ίβη της Ευβοίας (Λευκαστή και Βιγλατοριά), αλλά και στις θέσεις της Μεγάλης Ελλάδας (Πιθιόκισσος, Κύμη και Ροντεσκαγιάνο), πρόσθεσαν νέα στοιχεία στην αρχαιολογική και ιστορική οχρήση για το θέμα.

Σε αντίθεση με τη σχετικά περιορισμένη ενασχόληση των Ελλήνων μελετητών με θέματα αποικισμού, ξένοι αρχαιολόγοι και ιστορικοί, ιδιαίτερα από την Ιταλία και τη Γαλλία, αντιμετώπιζον πολύ σοβαρά τις διάφορες πτυχές των ελληνικών αποικισμών προς τη Δύση. Οι νεότερες προσεγγίσεις τείνουν προς τη μετάπτωση του κέντρου βόρους από τον κυρίαρχο άξονα των μητροπόλεων -που εμπεδούν- στον άξονα των συμπεριφορών και των δυναμικών παραγόντων που λειτουργούν στους τόπους όπου ιδρύθηκαν αποικίες ή στις γειτονικές τους περιοχές. Η έμφαση στα στοιχεία που αφορούν τους τόπους υποδοχής των «εναγόμενων αποικισματικών ομάδων» αποτελεί και τους Έλληνες. Πέρα από τις συζητήσεις για τις μεταναστευτικές ομάδες και φύλιν στον ελλαδικό και ηπειρωτικό χώρο μεταξύ Αιγιάτου και Ιονίου, που συναντά κανείς στις περισσότερες επιστημονικές μελέτες, ιδιαίτερα για το μεσοδωδεκήμερο από τον 12ο έως τον 8ο αι. π.Χ., η ουσιαστική διερεύνηση των διαφορετικών μορφών αποικισμού στα παλαιά της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου, και οπισθώδη στα γειτονικά ηπείρω, συνιστά απαίτηση κάθε βεβαίωσης. Οι χαρακτηριστικές περιπτώσεις της Μεθώνης και της Κέρκυρας δικαιολογούν πολλαπλές εκτιμήσεις των ανασκαφικών ευρημάτων.

Ποιες είναι οι αρχαιότερες φάσεις του λεγόμενου β' ελληνικού οπικισμού και από ποια στοιχεία συνίστανται; Ποιοι ανθρωπίνι παράγοντες και ποιες απτες συνέβαλαν στον αποικισμό; Από ποιους τόπους έφυγαν οι αποίκιοι και σε ποιους τόπους πήγαν να εγκατασταθούν; Οι προβληματισμοί αυτοί αποτέλεσαν βασικό άξονα της συνειδητής της 1996: "Incanto di studi sugli inizi della colonizzazione greca in Occidente", *Dialoghi di Archeologia* III, 1969. Οι Ευβοϊκοί αναδείχθηκαν τότε ως κυρίαρχοι ενός παγιωμένου που συμπεριλαμβάνει οικονομικές παραμέτρους -σχετικές με τα μέταλλα, τη ναυσιπλοΐα, το εμπόριο- και πολιτικές παραμέτρους - όσον αφορά στις αποφά-

σεις να κινήθουν πλοία και πληρώματα, να κατευθυνθούν σε συγκεκριμένα μέρη, να ιδρυθούν βάσεις και πραγματικές αποικίες, να ελεγχθούν τον πληθυσμό τους.

Πάνω στη ίδια θέματα, σχετικά με τις παραρχές του β' ελληνικού αποικισμού, έχουν υπάρξει, κατά καιρούς, ποικίλες διαπραγματεύσεις και στοιχεία, που έχουν συμβάλει σημαντικά στο να ανακύψουν νέα ερωτήματα και να τεθούν καινούργιοι στόχοι σχετικά με τη μελέτη του ευβοϊκού παράγοντα". Ποια η ποικιλία σημεία της ευβοϊκής παρουσίας στη βόρεια Ελλάδα και τη Δύση; Ποια η σχέση ανάμεσα στις ορατοτηριότητες του αποικισμού στις δύο περιοχές; Ποιες μορφές ήταν οι σχέσεις των αποίκων και των εντόπιων γένων και κατά την ίδρυση αποικιών; Η πλάσι υπέροξε τελικά κλίνο η γέννημα των αποικισμών του 8ου αι. π.Χ.;

Ο τόμος *Ευβοϊκά* περιλαμβάνει τις εργασίες ειδικών πάνω σε αυτά και σε άλλα συναφή ζητήματα, μέσα από το πρίσμα πλέον των πρόσφατων αρχαιολογικών τεκμηρίων, από τις ανασκαφές σε θέσεις περιμετρικά του Θερμαϊκού κόλπου και της Χαλκιδικής, τις οποίες σφράγισε καθοριστικά με την παρουσία της η εκπαύουσα Ιουλία Βοκοτοπούλου.

Ο Ι. Μαλκίν (Η Ίβη), ο Οδυσσεύς και οι Ευβοϊκοί κατά τον 8ο αι. π.Χ. συνοδεύονται με την πολύ άποψη του Π. Καλλιάς και του Λ. Βρασέας, συνδέοντας τη γωνυγρία της Οβιόσσας με τη ευβοϊκή τους Ευβοϊκόν προς τη Δύση, ο Α. C. Cassio (ο ευβοϊκός πολιτισμός και η ανάπτυξη του Ελλαδικού Έπους) προβάλλει τη θεωρία σύμφωνα με την οποία η διαλεκτική των Ευβοϊκών επηρέασε την επιική ποιήση, όπως αποδεικνύεται από τις πρώτες επιγραφικές μαρτυρίες, Εξάλου, οι ίδιοι οι αρχαίοι πίστευαν ότι ο Θεανήγης, από την ευβοϊκή αποίκια του Ρηγίου, ασχολήθηκε πρώτος -σε φιλολογικό επίπεδο- με τον Όμηρο. Ο F. De Polignac («Ναυσιπλοία και ίδρυση αποικιών: η Ήρα και οι Ευβοϊκοί του Αιγαίου στη Δύση») τονίζει την περιορισμένη σημασία των τοπικών παραδόσεων των Ευβοϊκών, σε αντίθεση με το «πολιτιστικό πρότυπο» του Αιγαίου, το οποίο και εκείνοι ακολουθούσαν. Κατά την άποψη του, η Ήρα των Ευβοϊκών δεν απέχει πολύ από την Ήρα των Αχαιών και του Άργους. Όπως και ο Απόλλων, η ευβοϊκή Ήρα εντάσσεται σε «ένα μόνο και ίδιο σύστημα υιοθέτησης». Ο J. P. Morel («Ευβοϊκή και Φωκία») ελέγχει τους δευτερεύοντες ανιωμα σε δύο καούς διαφορετικούς μετόχους, που αντιμετώπιζαν από την έρευνα ως σύνολο, σε ό,τι αφορά τον αποικισμό του 8ου και του 6ου αι. π.Χ. Η Ειρ. Σ. Λαμπίου («Η Ευβοϊκά και η Κοινή του Αιγαίου») ασχολείται με την έναρξη των Ευβοϊκών σε ένα ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο. Με βάση την άποψη του Desbrosse του οι Ευβοϊκοί είχαν διαμορφώσει μια κοινή γλώσσα, μαζί με άλλες περιοχές της κεντρικής Ελλάδας και του Αιγαίου, από τον 11ο έως τα μέσα του 8ου αι. π.Χ., εστιαζή στην αρχαιολογική παραρτηρο που μπορεί να υποστηρίξει την εν λόγω θεωρία. Η Ε. Σαπουνά-Σακελαράκη («Γεωμετρική Κύμη. Η ανασκαφή στο Βιγλατοριά Κύμης») επιδεικνύεται τη διακρίση των αρχαίων πηγών για την ίδρυση της αποικίας της Κύμης στην Κάτω Ιταλία (Κύμη της Αιολίας ή Κύμη της Ευβοϊκής), υποστηρίζοντας την ευβοϊκή εκδοχή. Ο D. Klopper («Ο Ήρας Νεάπολης και το σύστημα των φύλων της Ε. Περίοχης») ερεάζει το μολογικό υπόστρωμα των πρώτων λατρευνών που έδωσαν ονόματα στα φύλα των πόλεων. Η S. Huber («Η Ερέτρια και η Μεσόγειος στο φως των ευρημάτων που προέρχονται από χώρο βυθίων βόρεια του Ιερού του Απάλλωνος Δαφνιφόρου») ασχολείται με την τυπολογική εξέταση διάφορων περιπτύων/σκαβαλών και φανερώνει τους δρόμους διακίνησης

των κοσμημάτων στη Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή, στους οποίους, κατά τον 8ο και το πρώτο μισό του 7ου αι. π.Χ., κυριαρχούν η Εύβοια και η Ρόδος. Η Β. Blandin («Événements sociaux récents en entaφισμός στο Ηρώον της Ερέτριας») συσχετίζει τα τρωικά έθιμα με τις βαθύς κοινωνικοπολιτικές αναταραχές που συνοδεύονται τη διαμόρφωση των πέλαγος. Ο C. Bessac («Η γεωμετρική και η αρχαϊκή Ερέτρια. Καθορισμός των δομημένων χώρων οικιστικής και θρησκευτικής ζώνες») αναφέρει την Ερέτρια ως μια από τις ελάχιστες γειωτές πόλεις-κλειδιά, που ανέπτυξαν εμπορικές ανταλλαγές με τη Μέση Ανατολή και αποικιακή δραστηριότητα στη Δύση, επισημαίνοντας ότι δεν φαίνεται να είχε πολεοδομική διεύθυνση κατά τον 8ο αιώνα. Η Α. Κ. Ανδρειωμένου («Η Ερέτρια στη Γεωμετρική περίοδο, η Χαλκίδα και η Ακραιφία στην Υπο-πρωτογεωμετρική περίοδο») στοχεύει στο να διαφανεί η ιστορική και κοινωνική διαδρομή ανάμεσα σε γεωτικές θέσεις. Η Ν. Κούρου («Εύβοια και Νόδος στην ΥΓ περίοδο. Ο ζωγράφος Censola») υπογραμμίζει τη σημασία του «Zwarguram Censola» ή «καλύτερα» του «Erguram Censola» και τονίζει τις επιδόσεις, κατά τα γεωμετρικά χρόνια, των απλών εργασιών κεραμικής σε εκτίνα της Νάξου και της Εύβοιας. Ο Α. Μάζαρας Άνιν («Ο Ορμιστός κατά την πρώτη Εποχή του Σάβου») ταυτίζει την αρχαία πόλη του Ορμιστού με τη σύγχρονη Σκάλα Ορμιστού, επιβεβαιώνει τις διασυνδέσεις του Ορμιστού με την Εύβοια και με την Ανατολή και υποθέτει βάσιμα την ταύτιση της θέσης με την ομηρική Γραία. Ο Α. Μελε («Χαλκίδα και Χαλκιδεία») επισημαίνει την ιδιαίτερη θέση της περιοχής της Χαλκιδείας, σε σχέση με τον ελληνικό κόσμο πριν από τους αποικισμούς, και την ισχυρή παρουσία τόσο αυτών όσο και Ελλήνων στη εκεί αποικία και τα εμπορεία, κατά τα χρόνια του αποικισμού. Ο Μ. Τιβέριος («Αρχαίοι οικισμοί της διπλής τραπεζίας Αγγαλό-Σίνδου») πιθανολογεί την ταύτιση της θέσης με την αρχαία Σίνδο και επισημαίνει την ευδοκία παρουσία. Η Σ. Μοσχονησιώτη («Ανασκαφή στην αρχαία Μένδη») συνοψίζει τις ανασκαφικές εργασίες της Ι. Βοκοτισπούλου από το 1966 ως το 1994, υπογραμμίζοντας τη δυσκολία να οριστεί η χρονική στιγμή εμφάνισης των πρώτων Ευβοϊκών αποικιών, παρά την ύπαρξη σχετικών αρχαιολογικών και ιστορικών στοιχείων, που χρειάζονται ωστόσο περαιτέρω διερεύνηση και αξιοποίηση. Ο Μ. Frasca («Κεραμική ελληνικής προέλευσης στην αιολική Κύμη κατά τον 8ο αιώνα π.Χ.») αρχολογεί με τις αρχαιολογικές έρευνες στην Κύμη της Μικράς Ασίας. Την παράδοση που αναφέρει ο Πλούταρχος για τους Ερετριείς στην Κέρκυρα, τους οποίους έδειξαν από εκεί οι Κορινθίοι, ανακαλύπτει ο C. Morgan («Ευβοϊκός και Κορινθιακός στον Κορινθιακό Κόλπο»). Ο J. N. Coldstream («Πιόνιτας και τρωϊκάνας στις ευβοϊκές Πιθήκουσες»), με βάση αγγεία από τις τάφους Ευβοϊκών και εντόπιων στις Πιθήκουσες, εστιάζει στο κατά πόσον η διάδοση κοινών εθίμων στην περιοχή γύρω στο 700 π.Χ., αλλά και στην αριστοκρατία των Ιταλών, υπήρξε συνέπεια συμβίωσης ή οφείλεται σε στοιχεία από την Εγγύς Ανατολή. Ο D. Ridgway («Η Εύβοια και η Δύση: νέες όψεις από τους θρόνους των μεταλλών») επανέρχεται σε προβληματισμούς για τους ανθρώπινους προσώπων, που υπήρξαν στην καινοτομία μεταξύ Ευβοϊκών και Τυρρηνικών, από τον 8ο έως τον 7ο αι. π.Χ. Η L. Breglia («Οι Κιμμεριοί στην Κύμη») εστιάζει στις ενδείξεις σχετικά με την αρχαιότητα του μα-

νείου στην Κύμη της Κάτω Ιταλίας. Ο S. De Caro και η C. Galanella ανακινούν τις «Νέες ανασκαφές στις Πιθήκουσες: ο οικισμός της Punta Chiarito». Ο B. d'Agostino και ο A. Ζυπτήριος αναφέρονται στην «Καμνία στα πλαίσια των πρωτοεποχικών ελληνικών αποικισμών στη Δύση», τονίζοντας το ρόλο της Κερκυράς κατά την α. Γ. Bailo Modesti («Σκύρος με ημικύκλιο στο νεκροταφείο του Pontebagnano») προβάλλει τη σημασία της εν λόγω θέσης, βόρεια της Κριματίας, για την πρώιμη Ειαιχή Σιδήρου. Τα «Νέσα ευρωπαικά ευβοϊκής κεραμικής στη Νάξο της Σικελίας», που παρουσιάζει η C. Lentini, φερνώνουν ότι εκεί η ευβοϊκή και ευβοϊκού τύπου κεραμική υπερέτει, συγκριτικά με άλλες θέσεις της Σικελίας, στο διάστημα μεταξύ του τέλους του 8ου και των αρχών του 7ου αι. π.Χ. Η τελευταία ανακινώση «Ζήγκλη: μια εννηβητική» της G. M. Bacci επισημαίνει την παρουσία, στην εν λόγω ελληνική αποικία, φινικικών ευρημάτων και απομνημονεύσεων.

Ο τόμος Ευβοϊκά ολοκληρώνεται με πενήντα έξι παραρτήματα, καθώς και με ερωτήματα και αποσφραγίσεις που φωτίζουν τις ανακινώσεις.

Σημείωση

* α) Η ανασκαφή, από τους G. Buchner και C. F. Russo, ενός επιγραφικού σφαιρίου από τις Πιθήκουσες, που αποκαλύπτει το ένσημα για τις έρευνες στον κόλπο της Νεάπολης, νοτίως των μεταλλωφόρων περιοχών των Ετρούσκων: «La corpora di Nestore e un 'scrizione metrica' da Pitagora del VII sec a.C.», *RAI*, 10, 1955, σσ. 215-234.

β) Οι ανασκαφές της νεολιθικής του Κέρκυρα Jean Béard, από το 1975 και εφεξής, σχετικά με ζητήματα της ευβοϊκής δραστηριότητας, κυρίως στον κόλπο της Νεάπολης (π.χ. «Contributions à l'étude de la société et de la colonisation européenne», C.J.B., 1975, σσ. 198).

γ) Το νέο Σινδού του Ταράντο, με θέμα «Οι Ευβοϊκοί στη Δύση», στη διάρκεια του οποίου ο Μ. Σκακκελάριου, ο D. Ridgway, ο G. Vallet και άλλοι επιχείρησαν να οριοθετήσουν την κατάσταση των πραγμάτων: *Gli Eubei in Occidente*, *Atti dell'VIII C.S.M.A.*, Taranto 1978, Ταρίντο 1979.

δ) Τα νέα αρχαιολογικά στοιχεία από την περιοχή της αρχαίας Μεσοασίας και της Ιωνίας, κατοπιώς Σελεντίας, όπου βρίσκεται το Ωπλιτό (αρχαία Υδρούς), παρουσιάζονται από τον F. d'Andria στην διεθνή Συνάντηση στο Lecce το 1979, διεκρινόντας τη συλλήψεις για την πρώιμη παρουσία Ευβοϊκών Κορινθίων, Ιταλών και άλλων, κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ., σε πολιτιστικό έδαφος: *Storia antica*, Quaderni dell'Istituto di Archeologia e Storia Antica 1, Galatina 1979, σσ. 15-25.

ε) Οι ανασκαφές από το Ακραιφία Ευβοϊκής και η δημοσίευσή τους από το 1980 και εφεξής, οι οποίες αποκαλύπτουν σημαντικότατο αρχαιολογικό γεγονός, ως προς τα στοιχεία μεταξύ μεταλλωφόρων χρόνων και αποικισμών του 8ου αι. π.Χ. Τα νέα δεδομένα από το Ακραιφία διαρρηγνύουν όψεις της δομής του ευβοϊκού αυτού κέντρου, που, κατά την περίοδο μεταξύ 1100 και 900 αι. π.Χ., είχε διασυνδέσεις και επαφές με την Ύψη, την Κύμη και με τη μεταλλωφόρη περιοχή της Αίθας. Τα στοιχεία της Χαλκιδείας: M. Popham - H. Sackett - P. Thierfelder, *Lefkandi I*, Oxford 1980. Η W. Catling - I. Lamos, *Lefkandi II*, London 1980. M. Popham - I. Lamos, *Lefkandi III*, London 1986.

στ) Ο τιμητικός τόμος Ακραιφίας, αφιερωμένος στον G. Buchner, όπου συγκεντρώνεται το πλαίσιο των συμπερασμάτων από τις ανασκαφές και τις έρευνες των τελευταίων χρόνων για την άνοδο στη αποικισμό στη Δύση, με έμφαση στον ευβοϊκό αποικισμό και για επιμερούς ζητήματα, όπως ο ρόλος των Πιθήκουσών ή η κοινωνική σημασία του σιμισμού και της στασιμότητας αυτές στις περιοχές που προσέρχονται οι Ευβοϊκοί: Αντοκία, ΑΙΟΜ, Sez. Archeologia e Storia antica N.S. I, Napoli 1994.

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Για το βιβλίο της Κ. Παλυπού **Ακρωτήρ Θήρας. Η Οικοδομική Τέχνη**

Ίρις Τριχλιού
Αρχαιολόγος

Σύμφωνα με τον τίτλο του, το βιβλίο της Κλαίρης Παλυπού είναι μια μελέτη για την οικοδομική τέχνη ενός συγκεκριμένου οικισμού, του Ακρωτηρίου της Σαντορίνης. Και οι τρεις έννοιες, που αποτελούν τον τίτλο του βιβλίου, είναι ελαφρά περιοριστικές και συντεταγμένες ως προς το περιεχόμενό του. Ας αρχίσουμε από τον πρώτο όρο, το **Ακρωτήρ Θήρας**. Η συγγραφέας, μελετώντας το Ακρωτήρι, δεν περιορίζεται σε αυτό, αγκαλιάζει όλο το Νησί και κυρίως την Κρήνη την εποχή αυτή. Κυρίως όμως, το Ακρωτήρι δεν είναι ο πρώτος οικισμός, λόγω των καταληκτικών συνθηκών διατήρησής ο αποτελεί μια εγκυκλοπαίδεια γνώσεων, που, όσο και αν είναι περιορισμένη τοπικά, είναι τόσο πλούσια σε λεπτομέρειες, ώστε μετά και από το βιβλίο της Κ. Παλυπού αποτελεί πλέον τον κομβία των πληροφοριών, των επισημοτήτων και των λύσεων της αρχαιολογικής της

Υστερης Εποχής του Χαλκού. Επάνω σε αυτήν την κλίμακα θα προβαλλάνται εφεξής προς επίλυση τα αποσπασματικά στοιχεία των άλλων οικισμών, που δεν διασώζονται σε τέτοιο βαθμό αυτόνοτητα και σχεδόν κανονιστικά, πράγμα που αυτόματα δίδει στη δημοσίευση αυτή μεγάλη σημασία και αποτελεί μεγάλη ευθύνη για τη συγγραφέα. Το ίδιο και ο όρος **οικοδομική**. Εκτός από τις οικοδομικές λεπτομέρειες δίνονται πλήθος πληροφορίες, που αφορούν γενικότερα στην οργάνωση του οικισμού και της κοινωνικής ζωής. Τέλος, βέβαια να επισημάνω στην αριστοκρατία του όρου τέχνη, που εδώ η συγγραφέας τον χρησιμοποιεί με την έννοια που γίνεσαι πιο πάνω στην τέχνη και λιγότερο στην καλλιτεχνία. Οστόσο, στην έκθεση των στοιχείων ενίοτε διαφαίνεται και η δεύτερη σημασία, αυτή της τέχνης, της δημιουργίας, του δια του οικοδομημένου χώρου ορισμού